

УДК 341.1/8

DOI <https://doi.org/10.32850/LB2414-4207.2024.32.07>

НОВЕЛИ ДЕРЖАВНОЇ ПІДТРИМКИ СУБ'ЄКТІВ ПІДПРИЄМНИЦЬКОЇ ДІЯЛЬНОСТІ В УМОВАХ ВОЄННОГО СТАНУ

Кобко Роман Васильович,
orcid.org/0000-0002-2928-4735
кандидат економічних наук,
доцент кафедри правового
забезпечення підприємницької
діяльності та фінансової безпеки
факультету № 6
(Харківський національний університет
внутрішніх справ, м. Харків, Україна)

У статті проаналізовано новели державної підтримки, серед іншого, у випадку релокейту підприємств у загальній системі допомоги суб'єктам підприємницької діяльності, а також напрямки фінансової підтримки бізнесу, коли Уряд розширює грантові програми підтримки бізнесу та закликає місцеві громади долучатися до їх співфінансування.

Обґрунтовано, що функціонування українського бізнесу під час війни є головним джерелом наповнення державного бюджету та створення робочих місць. Встановлено, що для Української держави наразі особливо актуальними є розробка та реалізація нових ефективних механізмів державної підтримки розвитку бізнесу з метою створення сприятливих умов для його організації та ведення.

Визначено процедуру релокації підприємств, метою якої є збереження стійкості економіки України шляхом переміщення підприємств із територій, що наближені або перебувають у зоні бойових дій, до безпечніших регіонів України.

Проаналізовано Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами факторингу, який обмежує розміри встановлення банками процентної ставки, одноразової комісії та комісії за додаткові послуги, установлює критерії для підприємців, що претендують на державну допомогу за договорами факторингу, та вимоги до договорів факторингу.

Визначено, що позитивною новелою у напрямку підтримки підприємництва та підприємців стало створення Ради з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану з метою консолідації зусиль держави та бізнесу в умовах воєнного стану, а також збереження та розвитку підприємницького потенціалу.

Проаналізовано започаткування під патронатом Президента України Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні», яка спрямована на постійну комунікацію та координацію взаємодії державних органів, представників релокованих підприємств, вітчизняного бізнесу, громадських об'єднань підприємців, іноземних інвесторів.

Ключові слова: підприємницька діяльність, підприємництво, суб'єкти господарювання, воєнний стан, релокація бізнесу, підприємства, державна підтримка, кредитування.

NOVELTIES OF STATE SUPPORT FOR BUSINESS ENTITIES UNDER MARTIAL LAW

Kobko Roman Vasylovych,
orcid.org/0000-0002-2928-4735
PhD in Economics,
Associate Professor of the Department
of Legal Support of Entrepreneurial
and Financial Security of the Faculty № 6
(Kharkiv National University of
of Internal Affairs, Kharkiv, Ukraine)

The article analyzes the novelties of state support, including in the case of relocation of enterprises in the general system of assistance to business entities, as well as the areas of financial support for business, when the Government expands grant programs for business support and calls on local communities to co-finance them.

It is substantiated that the functioning of Ukrainian business during the war is the main source of filling the state budget and creating jobs. It is established that the development and implementation of new effective mechanisms of state support for business development with a view to creating favorable conditions for its organization and conduct are particularly relevant for the Ukrainian State.

The author defines the procedure for relocation of enterprises aimed at preserving the stability of Ukraine's economy by moving enterprises from the territories close to or in the combat zone to safer regions of Ukraine.

The author analyzes the Procedure for Providing Financial State Support to Business Entities under Factoring Agreements, which limits the amount of interest rate, one-time fee and fee for additional services set by banks, establishes criteria for entrepreneurs applying for state aid under factoring agreements, and requirements for factoring agreements.

It is determined that a positive novelty in the area of support for entrepreneurship and entrepreneurs was the establishment of the Council for Support of Entrepreneurship under martial law with the aim of consolidating the efforts of the State and business under martial law, as well as preserving and developing entrepreneurial potential.

The author analyzes the launch of the All-Ukrainian Economic Platform "Made in Ukraine" under the patronage of the President of Ukraine, which is aimed at constant communication and coordination of interaction between government agencies, representatives of relocated enterprises, domestic business, public associations of entrepreneurs, and foreign investors.

Key words: business activity, entrepreneurship, business entities, martial law, business relocation, enterprises, state support, lending.

Постановка проблеми. Функціонування економіки в Україні з перших днів повномасштабного вторгнення набуло особливої актуальності. Це, у першу чергу, пов'язане із необхідністю підтримки фінансової та промислово-економічної систем держави. Водночас в умовах війни це питання стосується належного забезпечення Збройних сил України необхідними ресурсами для національно-визвольної боротьби за незалежність нашої країни. У відповідності із зазначеним одним із головних завдань України в реаліях сьогодення є посилення економічних процесів на територіях, де не ведуться бойові дії. У даному випадку мова йде про переведення підприємств у відносно безпечні регіони з метою підтримки виробничих процесів. У цьому контексті ми підтримуємо думку провідних учених-економістів, що окрему увагу необхідно зосередити на експортно-орієнтовані виробництва – їхнім завданням має стати збільшення експорту з метою забезпечення зростання валютних надходжень до України [1, с. 75].

Повномасштабне російське вторгнення в Україну, яке сталося 24 лютого 2022 року, внесло значні корективи в роботу вітчизняних підприємств – суб'єктів підприємницької діяльності. Відповідно до вказаного, зазначена тенденція була спричинена значними ризиками ведення бізнесу на початку повномасштабного вторгнення росії, і тільки з часом вітчизняний бізнес поступово адаптувався до нових умов діяльності. У попередніх дослідженнях нами детально було розглянуто проблемні питання релокації підприємств у безпечні регіони України в умовах воєнного стану. У даній науковій роботі вважаємо за необхідне зупинитися на новелах державної підтримки, зокрема, у випадку релокейту підприємств у загальній системі допомоги суб'єктам підприємницької діяльності.

Стан дослідження проблеми. Після повномасштабного вторгнення держави-агресорки на сучасній науковій ниві з'явилися і продовжують з'являтися дослідження українських учених, які присвячені, зокрема порядку та особливостям здійснення підприємницької діяльності в умовах воєнного стану. Зазначені питання були висвітлені у наукових працях вітчизняних правознавців, економістів: Глушко А., Верхоглядової Н., Воскобойнікова В., Григоренко Є., Грубої Д., Дерев'янка А., Павлюченко Ю., Панькової Ю., Смітюха І., Тульчинської Т., Шматковської Т. та інших дослідників. Чинним національним законодавством передбачено першочергові положення порядку здійснення господарської діяльності в умовах воєнного стану, які закріплені у ст. 417 ГК України [2]. На сьогодні прийнято низку інших нормативно-правових актів, які регламентують підприємницьку діяльність в умовах воєнного стану. Для нашої наукової роботи особливо представляють інтерес розроблені Урядом програми, які спрямовані на відновлення економіки держави за рахунок переміщення підприємств з територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій, у безпечні регіони. Оскільки необхідні зміни в законодавстві відбулись досить нещодавно, то стан дослідження цієї тематики є недостатньо розкритим науковцями, а тому вбачається доцільним проаналізувати вказану новелу.

Метою даної наукової статті є аналіз і узагальнення державних програм, які спрямовані на підтримку підприємництва в умовах воєнного стану, зокрема, у випадку релокації підприємств з територій, що наближені або знаходяться у зоні бойових дій.

Виклад основного матеріалу. Повномасштабне вторгнення російської федерації на територію України в лютому 2022 року, введення в Україні воєнного стану з 05 години 30 хвилин 24 лютого 2022 року [3], незаконна окупація, грубе порушення всіх норм міжнародного права внесли корективи до чинного законодавства та обумовили появу новел в українському законодавстві із внесенням відповідних змін.

На сьогоднішній момент часу Конституція України [4], Закон України «Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України» [5], Закон України «Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України» [6] встановлюють правовий режим на тимчасово окупованій території та визначають права та обов'язки громадян, які там проживають.

Одним із складних і термінових питань, яке постало перед суб'єктами підприємницької діяльності, стало питання про переведення юридичних осіб приватного права з окупованих територій, що являє собою процес переміщення або реєстрації юридичних осіб (наприклад, підприємств, компаній тощо), які раніше функціонували на територіях, які перебувають під окупацією або тимчасовим контролем.

Внаслідок повномасштабного вторгнення було зруйновано багато ланцюгів постачання, а значна частина підприємців втратила можливість належно працювати через активні військові дії. У цьому випадку саме релокація суб'єктів підприємницької

діяльності дозволяє вирішити ряд болючих проблем, які пов'язані із функціонуванням виробничої сфери, а також із зайнятістю населення [7, с. 77]. Разом з тим існують безпекові проблеми, з якими стикається вітчизняний підприємницький сектор в умовах повномасштабної війни: зниження рівня ділової активності вітчизняного підприємницького сектору; фізична руйнація об'єктів інфраструктурного забезпечення реалізації функціональних процесів господарської діяльності; погіршення поточних показників фінансового стану та зростання потреби у залученні додаткових позикових коштів [8].

У контексті нашого дослідження варто відзначити ключові напрямки державної підтримки суб'єктів підприємницької діяльності, які допомогли бізнесу вистояти протягом двох років війни. Так у напрямку фінансової підтримки бізнесу Уряд розширює грантові програми підтримки бізнесу та закликає місцеві громади долучатися до їх співфінансування. Станом на кінець грудня 2023 року програма «Власна справа» [9], яка стартувала у липні 2022 року налічує майже тринадцять тисяч переможців, які отримують від держави мікрогранти на три мільярди гривень. У межах зазначеної програми було перераховано кошти на рахунки понад семидесяти п'яти відсотків грантоотримувачів для відкриття власної справи або масштабування підприємств, які вже діють. У подальшому реалізація бізнес-ідей цими підприємцями сприятиме створенню понад двадцяти тисяч нових робочих місць. Найпопулярнішими сферами у рамках цієї програми стали: оптова та роздрібна торгівля, ремонт автотранспортних засобів; тимчасове розміщення й організація харчування; переробна промисловість.

Цікаві зміни відбулися також у сфері правовідносин щодо факторингу. Так Міністерство економіки України спільно з Міністерством фінансів України запустило програму «Доступний факторинг», яка працюватиме у межах популярної програми «Доступні кредити п'ять, сім, дев'ять відсотків» і має посилити державну підтримку українського бізнесу [10]. Програма «Доступний факторинг» допомагає малому та середньому бізнесу поповнити обіговий капітал та отримати додаткові можливості для розвитку. Відповідно до даної програми Фонд розвитку підприємництва вже уклав угоди про співробітництво з п'ятьма фінансовими установами-партнерами: «OTP Bank», «Україна», Таскомбанк, «Com In Bank», «Глобус Банк» та ПАТ «МТБ БАНК». У свою чергу, Проект USAID «Реформування фінансового сектора» надаватиме допомогу щодо підвищення обізнаності суб'єктів господарювання про факторинг. Так, у вересні 2023 року Уряд затвердив Порядок надання фінансової державної підтримки суб'єктам підприємництва за договорами факторингу (під відступлення права грошової вимоги за поставлені товари, виконані роботи, надані послуги тощо). Відповідно до вказаного Порядку, по-перше, державну підтримку бізнесу за договорами факторингу здійснює Фонд розвитку підприємництва в межах отриманих коштів, передбачених у державному бюджеті; по-друге, фактором може бути лише банк, що має відповідну ліцензію, і лише за договорами внутрішнього факторингу; по-третє, максимальний ліміт фінансування на контрагента та групу – до дев'яносто п'яти відсотків суми грошової вимоги, або до ста п'ятдесяти мільйонів гривень (з урахуванням отриманої державної підтримки за програмами кредитування та лізингу); по-четверте, максимальний строк користування факторинговим фінансуванням для суб'єкта підприємництва – триста шістьдесят днів; по-п'яте, держава компенсує підприємцю витрати на сплату базової винагороди до рівня тринадцяти відсотків річних [10].

Також Порядок обмежує розміри встановлення банками процентної ставки, одnorазової комісії та комісії за додаткові послуги, підвищеної (штрафної) винагороди за порушення суб'єктом підприємництва умови договору факторингу тощо, встановлює критерії для підприємців, які претендують на державну допомогу за договорами факторингу, та вимоги до договорів факторингу.

У контексті нашого дослідження вагомою подією також слід вважати рішення Національного банку України від 26 грудня 2023 року, на підставі якого ухвалено видати ПРАТ «Експортно-кредитному агентству» (далі – ЕКА) ліцензію на здійснення діяльності експортно-кредитного агентства, що передбачає страхування, перестраховування, надання гарантій [11; 12]. Нагадаємо, що ЕКА створено для стимулювання експорту товарів, робіт, послуг вітчизняного виробництва. Водночас агентство на добровільних та комерційних засадах здійснює страхування, перестраховування, надає гарантії за договорами, які забезпечують розвиток експорту. Єдиним акціонером ПРАТ «Експортно-кредитне агентство» є держава в особі Кабінету Міністрів України.

У лютому 2023 року ПРАТ «Експортно-кредитне агентство» було внесено до Державного реєстру фінансових установ. Згідно із чинним законодавством, ця юридична особа є страховиком зі спеціальним статусом, який здійснює свою діяльність на підставі ліцензії щодо здійснення діяльності експортно-кредитного агентства, включаючи страхування, перестраховування, надання гарантій. ЕКА дотримується вимог нормативу платоспроможності та достатності капіталу на останню звітну дату, що передують його зверненню до НБУ для отримання ліцензії. Станом на грудень 2023 року було укладено двадцять два договори страхування, які дали можливість підтримати вісімдесят п'ять зовнішньоекономічних угод, серед яких: страхування зовнішньоекономічних договорів; страхування кредитів; страхування кредитів (портфельне, у межах державної програми «Доступні кредити п'ять, сім, дев'ять відсотків»).

Разом з тим у грудні 2023 року Кабінет Міністрів прийняв постанову «Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 року № 28», яка передбачає зняття обмеження на отримання державної підтримки підприємцями, які, по-перше, перереєструвалися на підконтрольну територію України, але не мають змоги релокації бізнесу, проте своєчасно виконують зобов'язання за кредитними договорами та сплачують податки, збори й обов'язкові платежі до державного бюджету України; по-друге, зареєстровані, зокрема, на територіях Херсонської (у тому числі місто Херсон), Миколаївської та Дніпропетровської областей, для яких уже визначено дату завершення бойових дій і тимчасової окупації, але дату ще не внесено до Переліку територій активних бойових дій, на яких функціонують державні електронні інформаційні ресурси [13].

Водночас позитивними новелами у напрямку підтримки підприємництва та підприємців стали Указ Президента України від 26 січня 2024 року № 30/2024 «Про створення Ради з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану» [14] та Указ Президента України від 26 січня 2024 року № 31/2024 Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні» [15].

Раду з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану було створено з метою консолідації зусиль держави та бізнесу в умовах воєнного стану, а також збереження та розвитку підприємницького потенціалу, як консультативно-дорадчий орган при Президентові України.

Указом Президента України від 26 січня 2024 року № 30/2024 було визначено основні завдання Ради, а саме: системний аналіз ситуації щодо забезпечення в умовах воєнного стану права на підприємницьку діяльність, практики формування та реалізації державної політики щодо додержання гарантій права на підприємництво, напрацювання за результатами такого аналізу та внесення на розгляд Президентові України пропозицій про можливі шляхи та механізми вирішення проблемних питань; розгляд законопроектів з питань підприємництва, напрацювання пропозицій з удосконалення законодавства України щодо провадження діяльності суб'єктів господарювання;

сприяння налагодженню ефективної взаємодії держави з суб'єктами господарювання, громадськими об'єднаннями, що представляють їх інтереси, поширенню найкращого міжнародного досвіду [14].

Вважаємо за необхідне звернути увагу на персональний склад Ради з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану, до якого входять здебільше підприємці – засновники господарських товариств, які своєчасно змоделювали та спланували бізнес-процеси, що стали ключовими елементами успішної діяльності підприємств в умовах воєнного стану. Ретельне вивчення ситуації та використання інноваційних підходів дозволили цим суб'єктам підприємницької діяльності успішно працювати в умовах воєнного стану та досягати своїх бізнес-цілей, забезпечуючи неперервність збереження діяльності та конкурентоспроможності.

У свою чергу, започаткування під патронатом Президента України Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні» необхідне для постійної комунікації та координації взаємодії державних органів, представників релокованих підприємств, вітчизняного бізнесу (великого, середнього, малого), громадських об'єднань підприємців, іноземних інвесторів, політичних діячів, вчених, експертів. Відповідно метою для старту Всеукраїнської економічної платформи «Зроблено в Україні» є забезпечення ефективного діалогу та об'єднання зусиль влади і бізнесу для подолання викликів та наслідків, спричинених збройною агресією російської федерації проти України, стимулювання ділової активності українських виробників, популяризації та просування українського продукту, покращення інвестиційного клімату, створення економічних умов для відновлення, модернізації і зростання економіки України, заохочення повернення громадян України, які вимушено залишили Батьківщину внаслідок збройної агресії [15]. Вочевидь такі кроки з боку держави щодо підтримки українських підприємців позитивно відображаються на відновленні промислового комплексу та створення пільгових умов для функціонування підприємців у цілому.

Висновки. Враховуючи вищезазначене, можна зробити висновки про те, що державна підтримка суб'єктів підприємницької діяльності постійно оновлюється. Це проявляється найбільше у двох показниках: по-перше, на рівні прийняття нових державних платформ та програм, спрямованих на сприяння розвитку підприємництва, постійну адаптацію підприємців в умовах воєнного стану; по-друге, в порядку створення нових, зокрема, консультативно-дорадчих органів з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану. Обидва напрямки передбачають взаємну підтримку суб'єктів підприємницької діяльності між собою та консолідацію зусиль держави та бізнесу в умовах воєнного стану, а також збереження та розвиток підприємницького потенціалу.

Список використаних джерел:

1. Шматковська Т. Релокейт підприємств у системі допомоги бізнесу в умовах військового стану. Трансформація моделі соціально-економічного розвитку в умовах відновлення України та інтеграції з ЄС: збірник тез доповідей III Міжнародної науково-практичної конференції. Луцьк: Вежа-Друк, 2023. С. 75–78.
2. Господарський кодекс України: Закон України від 16 січня 2003 року № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15#Text> (дата звернення: 25.02.2024).
3. Про затвердження Указу Президента України «Про введення воєнного стану в Україні»: Закон України від 24.02.2022 року № 2102-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2102-IX#Text> (дата звернення 25.02.2024).
4. Конституція України від 28 червня 1996р. № 254к/96-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1996. № 30. Ст. 141. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254%D0%BA/96-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення 25.02.2024).

5. Про забезпечення прав і свобод громадян та правовий режим на тимчасово окупованій території України: Закон України від 15.04.2014 року № 1207-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1207-18> (дата звернення 25.02.2024).

6. Про внесення змін до деяких законів України щодо регулювання правового режиму на тимчасово окупованій території України: Закон України від 21.04.2022 року № 2217-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2217-20#Text> (дата звернення 25.02.2024).

7. Кобко Р.В. Правові інструменти державної підтримки суб'єктів господарювання в умовах воєнного. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Сер.: Юриспруденція*. 2023. № 64. С. 76-79.

8. Тульчинська С.О., Солосіч О.С. Концептуальні засади забезпечення економічної безпеки підприємництва в умовах воєнного стану. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2022. № 3 (79). С. 97-102.

9. Власна справа: понад 2 тисячі українців отримають мікрогранти на старт або розвиток бізнесу від держави на 536 млн. грн. URL: <https://www.me.gov.ua/News/Detail?lang=uk-UA&id=e66c0081-208b-4985-988b-f3b6d1387c74&title=VlasnaSprava> (дата звернення 25.02.2024).

10. Державна програма «Доступний факторинг». URL: <https://www.kmu.gov.ua/news/novi-mozhlyvosti-dlia-ukrainskoho-biznesu-zapushcheno-prohramu-derzhpidtrymky-dostupnyi-factorynh> (дата звернення 25.02.2024).

11. Страховику зі спеціальним статусом видано ліцензію, одного страхового брокера включено до реєстру. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/strahoviku-zi-spetsialnim-statusom-vidano-litsenziyu-odnogo-strahovogo-brokera-vklyucheno-do-reyestru> (дата звернення 25.02.2024).

12. Експортно-кредитне агентство включено до реєстру, двом небанківським фінансовим установам видано ліцензії. URL: <https://bank.gov.ua/ua/news/all/eksportno-kreditne-agentstvo-vklyucheno-do-reyestru-dvom-nebankivskim-finansovim-ustanovam-vidano-litsenziyi-15872> (дата звернення 26.02.2024).

13. Про внесення змін до постанови Кабінету Міністрів України від 24 січня 2020 р. № 28: Постанова Кабінету Міністрів України № 1403 від 27.12.2023 р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1403-2023-%D0%BF#Text> (дата звернення 26.02.2024).

14. Про створення Ради з питань підтримки підприємництва в умовах воєнного стану: Указ Президента України від 26 січня 2024 року № 30/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/30/2024#Text> (дата звернення 26.02.2024).

15. Про Всеукраїнську економічну платформу «Зроблено в Україні»: Указ Президента України від 26 січня 2024 року № 31/2024. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/31/2024#Text> (дата звернення 26.02.2024).